

URBANISMUL

SERIE NOUĂ

**Cultură
urbană**

URBAN CULTURE
CULTURE URBAINE

9 / 2011

URBANISMUL

MONITOR AL UNIUNEI ORĂSELOR DIN ROMÂNIA

APARE SUB ÎNGRIJIREA

INSTITUTULUI URBANISTIC AL ROMÂNIEI

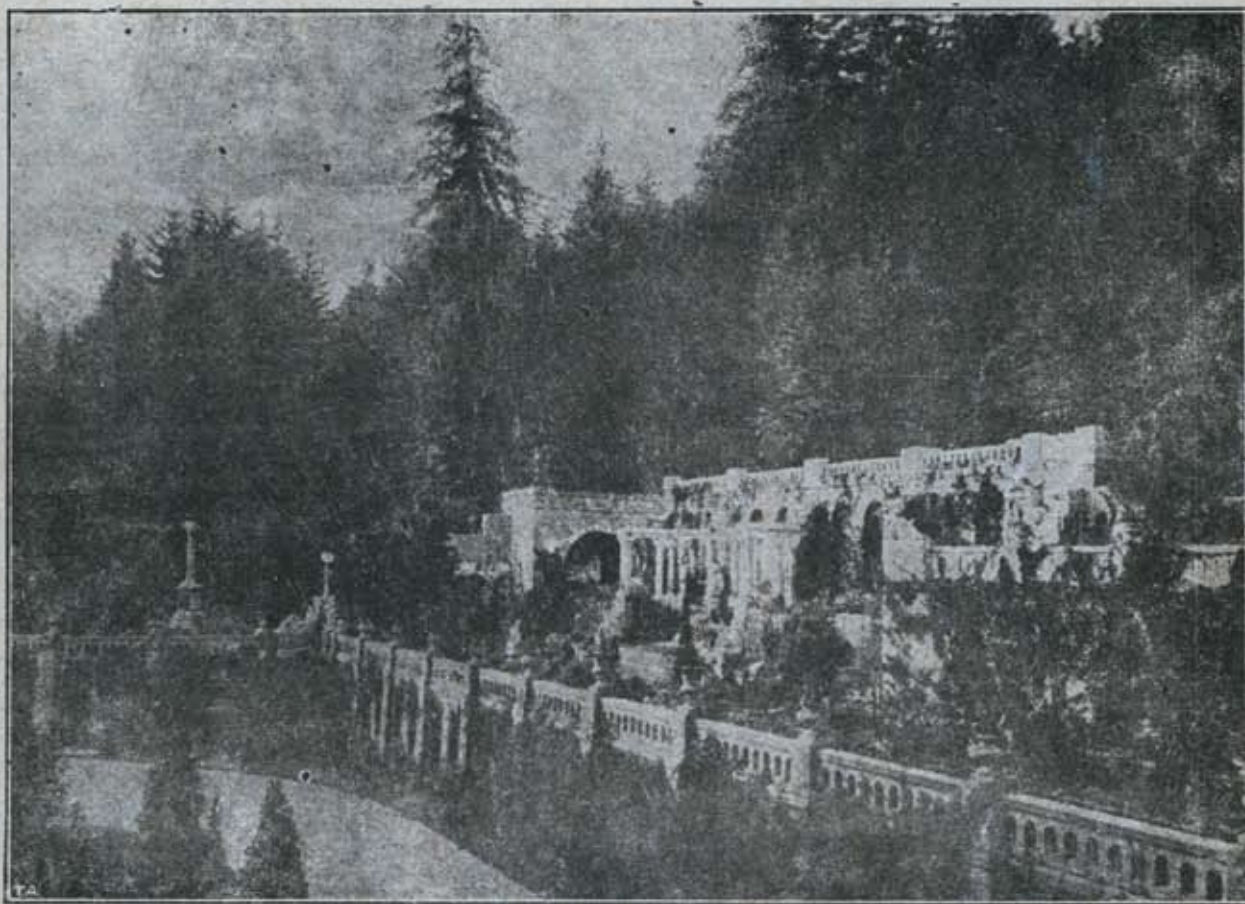
RECUINOSCUIT PERSOANA JURIDICĂ PRIN LEGEA DIN 21 APRILIE 1932

ADMINISTRATORI:

I. ROBAN, Secretarul General al Uniunii Oraşelor din România
C. SFINTESCU, Vice-Preşedinte al Federaţiei Internaţionale pentru
Urbanism şi Locuinţe din Londra, Profesor la Aca-
demia de Arhitectură, Inginer Inspector General.

SEPT. — OCTOMBRIE 1933

ANUL X (II) — N-RELE 9—10

Teracele Castelului Peleş din Sinaia încadrate de munţi cu vegetaţie bogată.

INSTITUTUL URBANISTIC AL ROMÂNIEI, STR. N. FILIPESCU 23, BUCUREŞTI 1

ABONAMENTUL LA REVISTA „URBANISMUL“ LEI 300 ANUAL
PENTRU AUTORITAŢI ŞI SOCIETAŢI LEI 500

Editată de Registrul Urbaniștilor din România
Published by the Register of Romanian Urban Planners
Éditée par le Registre des Urbanistes Roumains

CUPRINS / CONTENT / CONTENU

Colegiul de redacție / Editorial College / College de rédaction

Șerban Popescu-Criveanu – Președinte
Kázmér Kovács – Coordonatorul numărului 9/2011
Liviu Ianăși
Vintilă Mihăilescu
Gabriel Pascariu
Crișan Victor Popescu
Alexandru M. Sandu
Ileana Tureanu

Redactor șef / Editor in chief / Éditeur en chef

Maria Mănescu

Secretar general de redacție / Secretary editor / Secrétaire de rédaction

Adrian Abrudan

Correspondenți / Correspondents / Correspondants

Florentina Badea / Olanda
Justin Baroncea / Spania
Ion Constantinescu / Canada
Francisc Echeriu / Austria
Pietro Elisei / Italia
Katalin Pallai / Ungaria
Radu Șerban / SUA
Ion Enescu / Franța
Ioana Iosa / Franța

Graphic Design - DTP

MB Studio
Octavian Carabela, Marius Marcu-Lapadat

Colaboratori / Collaborators / Collaborateurs

Mihai Alexandru

Traduceri / Translations / Traductions

Ileana Ploeanu, Maria Mănescu

Fotografii / Photos / Photos

Lorin Niculae
Arhiva revistei „Urbanismul – serie nouă”

Tipărit de / Printed by / Imprimé par

Artix Plus SRL

Redacția / Editorial Office / Redaction

Str. Tudor Arghezi nr. 21, Et. VI, Sector 2, 020943, București
Tel./Fax: 021. 311.83.38
E-mail: revista.urbanismul@rur.ro

EDITORIAL / EDITORIAL / EDITORIAL

Kázmér KOVÁCS

Desculți în oraș / Barefoot in the City / Pieds nus dans la ville **4**

PORTRET / PORTRAIT / PORTRAIT

Lionel DEVLIEGER

Dezastrul vine din amnezie / Disaster comes from amnesia / Le désastre viens de l'amnésie / Convorbire cu / Conversation with / Conversation avec Françoise Choay **10**

REPERE / REFERENCE POINTS / REPÈRES

Octav DOICESCU

Orașul și substanța lui / The City and its Substance / La ville et sa substance **14**

DREPTUL URBANISMULUI / JURISTIC OPINIONS / OPINIONS JURIDIQUES

Adrian DAN

Regulamentul de construcții și alinieri al Municipiului București, 1939 / Building and Alignment Regulation for the City of Bucharest, 1939 / Règlement de construction et d'alignement pour la Ville de Bucarest, 1939 **16**

EVENIMENTE / EVENTS / ÉVÉNEMENTS

Radu RADOSLAV

Prima diplomă de excelență în regenerare urbană / First Diploma in Urban Regeneration / Le premier diplôme en régénération urbaine **18**

Andreea POPA

Conferința „Peisaj: conștiință colectivă și participare” / Conference “Landscape: Collective Conscience and Participation” / Conférence “Paysage: conscience collective et participation” / noiembrie / november / novembre 2010, Alba Iulia **18**

Crișan Victor POPESCU

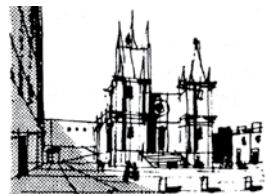
În memoriam GHEORGHE POLIZU **19**

Adrian DEOANCĂ

O „etnografie a particularului” în oraș / An „Ethnography of the Particular” in the City / Une „ethnographie du particulier” en Ville **19**

Vasile MITREA

Cluj, un oraș în mișcare / City on the Move / une ville en mouvement **20**

Adrian DAN
1869, 2010, în numele modernizării urbanistice a Capitalei / *in the Name of Urban Modernization / au nom de la modernisation urbaine* **21**

NO COMMENT
București, strada Buzești, piața Matache **22**

DOSAR / FILE / DOSSIER
CULTURĂ URBANĂ / URBAN CULTURE / CULTURE URBAINE **24**

Françoise CHOAY
A gândi non-orașul și non-satul de mâine / *Thinking the non-City and the non-Village of Tomorrow / Penser la non-ville et la non-campagne de demain* **26**

Cultură și conștiință urbană, o dezbateră publică la Institutul Cultural Român / *Urban Culture and Conscience, a Public Debate at the Romanian Cultural Institute / Culture et conscience urbaine, débat public à l'Institut Culturel Roumain* **29**

Cultura urbană ca parte a politicii urbane europene / *Urban Culture as Part of a European Urban Policy / La culture urbaine comme partie de la politique urbaine européenne / Interview with João M. P. Teixeira, președintele Consiliului European al Urbaniștilor / Interview avec João M. P. Teixeira, président du Conseil Européen des Urbanistes* **39**

Mariana CELAC
Urban fitness **43**

Șerban VĂEȚIȘI
Coordonate ale culturii urbane / *Coordinates of Urban Culture / Coordonées de la culture urbaine* **44**

Ger DUJZINGS
Cultură și experiențe urbane în orașele post-socialiste: propuneri pentru o cercetare antropologică / *Culture and Urban Experiences in Post-Socialist Cities: Proposals for an Anthropological Research Agenda / Culture et expériences urbaines dans les villes post-socialistes: Propositions pour une recherche anthropologique* **48**

Vintilă MIHĂILESCU
Spații îngrijite / *Trimmed Spaces / Espaces soignés* **54**

Eugen PĂNESCU
Picnic City **57**

Maria MĂNESCU
Semiologie, urbanism, cultură urbană / *Semiology, Town Planning, Urban Culture / Sémiologie, urbanisme, culture urbaine* **60**

Adina Iuliana SPOIALĂ
eu și CULTURĂ mea URBANĂ / *Me and My URBAN CULTURE / moi et ma CULTURE URBAINE* **65**

Angelica STAN
Orașul ca poezie / *The City as a Poem / La poétique de la Ville* **66**

Gabriel PASCARIU
Jurnal urban (de București) / *(Bucharest) Urban Journal / Journal urbain (de Bucarest)* **68**

Orașe invizibile / *Invisible Cities / Villes invisibles* **71**

Radu Matei COCHECI, Elena Catrinel COTAE, Andra Elena PARASCHIV, Radu VLAD
Numele străzilor, un act de memorie / *Street Names, an Act of Memory / Les noms des rues, un acte de mémoire* **72**

Elisabeth AXMANN
Drumuri, orașe / *Roads, Cities / Routes, villes* **76**

Lorin NICULAE
Instantanee de cultură urbană interbelică. Fotografii lui: / *Snapshots of Interwar Urban Culture. The photos of: / Instantanés de culture urbaine d'entre guerres. Les photos de Nicolae Ionescu* **78**

Alexandra PURNICHESCU, Lorin NICULAE
Umanismul în fotografia de stradă / *Humanism in Street Photography / L'humanisme de la photographie de rue* **82**

Iosif KIRALY
Docu-ficțiuni / *Docu-fictions* **86**

PROIECTE / PROJECTS / PROJETS **88**

Radu RADOSLAV
Spațiul public, element cheie în administrarea orașului / *Public Space, Key Element of the City Administration / L'espace public, élément clé pour l'administration de la ville* **90**

Maria MĂNESCU
Un alt fel de a citi orașul: traseul cultural Verona / *A Different Way to Read a City: Verona Cultural Itinerary / Un autre mode de lire une ville: l'itinéraire culturel de Verona* **96**

ENGLISH ABSTRACTS / RESUMÉS EN FRANÇAIS **104**

DESCULȚI ÎN ORAȘ

Cultura urbană nu se poate planifica. Nu este rezultatul efortului conjugat al echipelor de specialiști, iar calitatea ei nu poate fi garantată de proiectanți. Cultura urbană nu se poate delimita ori defini fără rest, tot așa cum nu constituie, în nici un moment, un lucru încheiat și comensurabil. Nu este nici fenomen, nici proces descriptibil. Cultura urbană se manifestă ca totalitate indistinctă a tot ce constituie locuirea citadină, de la contingența cea mai banală a străzii până la evenimentele urbane singulare.

Cu toate acestea, practica și gândirea urbanistilor de orice specializare au un impact semnificativ asupra culturii urbane. Și asta din totdeauna, încă de pe vremea când cei implicați în proiectul urban nu se constituiseră într-o breaslă, iar urbanismul încă nu avea nume și nu exista ca disciplină de sine stătătoare. Iată motivul pentru care dezbateră în spațiul public pe tema arborescentă și de necuprins a culturii urbane este întotdeauna actuală.

Cum să abordezi însă o astfel de problematică, în care pluralitatea chestiunilor nu e întrecută decât de mulțimea vocilor autorizate a se pronunța? Este vorba, la urma urmei, de lucruri care ne privesc pe toți în egală măsură, în orice caz pe toți cei care suntem locuitori citadini. Citadini de urbe mică de provincie, locuitori ai metropolelor – industriale sau nu –, ai așezărilor monumentificate înscrise pe lista patrimoniului universal, sau locuitori abia așezați într-un *bidon-ville* gravitând în jurul vreunei megalopole, a cărei populație e comparabilă cu a unei țări de mărime mijlocie. Este limpede că nici chiar un proiect editorial de anvergură enciclopedică nu poate spera să trateze exhaustiv asemenea subiect.

De aceea, dacă nu-și propune o misiune imposibilă, un număr de revistă va trebui să se mulțumească să adune laolaltă câteva opinii și analize care să atingă o diversitate coerentă de aspecte ale problematicii culturii urbane, legându-le în așa fel încât să ofere una dintre privirile posibile asupra vastului domeniu. Prin explorarea unui mic dar multicolor fragment al microcosmului urban, se dorește sugerarea complexității sale, dar și amploarea dificultăților pe care le ridică în fața specialiștilor amenajării spațiului locuit abordarea câte unei probleme specifice, astfel încât intervenția lor să fie adecvată din punct de vedere antropologic.

Pentru că aceasta e miza oricărei asemenea întreprinderi. Unul dintre practicienii-autori care au intuit și explorat în mod exemplar evoluția arhitecturii în spiritul culturii urbane este Robert Venturi¹, care a și propus un alt fel de abordare a funcționalității și semnificației amenajărilor spațiale. Mai recent, sunt notabile încercările arhitectului și profesorului olandez Raoul Bunschoten de a aborda și rezolva pe căi și prin mijloace neconvenționale problemele ridicate de amenajarea urbană în era postindustrială².

Postura confortabilă a specialistului care-și cunoaște meseria a trebuit să fie de mult abandonată sub presiunea evidențelor. De acum, niciun profesionist implicat în proiectare urbană nu poate considera cu ingenuitate că scopul eforturilor sale se reduce la soluții tehnice pentru probleme punctuale. Nu poate fi de ajuns să știi totul despre traficul urban, de pildă, pentru a avea garanția elaborării unei bune soluții de circulație; va trebui nu numai să nuanțezi rezolvările în funcție de datele specifice ale amplasamentului (topografice, de climă, geo-morfologice etc.), ci și să le coroborezi cu rezultatele cercetărilor economice, sociologice, de istorie culturală, etnologice.

De cealaltă parte, regăsim elemente de morfologie urbană și arhitecturală în studiile antropologice vizând o comunitate sau o epocă istorică. Pentru a da doar două exemple excepționale, e suficient să

amintim studiul lui Kate Fox, *Watching the English*, în care antropologul englez supune analizei „exoticul trib” al conașionalilor³, sau lucrarea de referință a sociologului german Norbert Elias, *Die Höfische Gesellschaft*⁴.

Deja la jumătatea anilor 1960, în antologia intitulată *Urbanisme, utopies et réalités*⁵, Françoise Choay sintetiza dovezi incontestabile că urbanismul nu este și nu poate fi o disciplină exactă, arătând și limitele abordărilor pluridisciplinare ale intervențiilor urbane. Acestea apăruseră și se articulaseră începând cu al doilea deceniu postbelic, tocmai ca urmare a neajunsurilor probate de realizările modelului funcționalist. Mai recent, Choay a publicat o culegere de articole intitulată în mod semnificativ *Pour une anthropologie de l'espace*⁶, pentru a marca de la început caracterul demersului său teoretic. Textele referitoare la oraș și la cultura urbană sunt grupate în volum sub titlul „l'Urbain” – „Urbanul”, prin acest adjectiv substantivizat autoarea desemnând formele de locuire urbană care nu mai pot fi subsumate noțiunii tradiționale de oraș. Considerațiile făcute într-un interval de timp de două decenii, așadar la o distanță de douăzeci - patruzeci de ani de la apariția primei antologii, confirmă în bună măsură previziunile articulate în studiului ei introductiv. Ceea ce însă nu putea prevedea Choay în deceniul șapte al secolului XX, este anvergura fără precedent a schimbărilor induse în cultura urbană de revoluția cibernetică, ale cărei efecte pe termen lung nu pot fi nici azi estimate în întregime.

Într-o recent publicată istorie universală a orașului de la începuturi până azi, Joel Kotkin realizează o remarcabilă sinteză a evoluțiilor urbane, făcând observații pertinente referitor tocmai la „virtualizarea” spațiului public ca fiind o secvență și nu o negare a evoluției multimilenare a culturii urbane. Și tot el înscrie în această desfășurare configurarea recentelor megalopole orientale⁷. Acest mod nuanțat de a privi fenomenele urbane contemporane este împărțit și de alți autori, ca de pildă Robert Bruegmann, care în *Sprawl*⁸ propune o istorie a fenomenului de difuzie urbană pe care, oarecum atipic, nu-l comentează ca pe ceva în întregime negativ, ci ca pe o tendință care a însoțit – desigur în versiuni de mai mică anvergură – întreaga istorie a orașului. Imaginea care se conturează după o – chiar fugară – privire aruncată azi asupra entității proteice pe care încă o numim „oraș” e descumpănitoare. Poate că singurul registru unificator în toată această formidabilă diversitate de forme, obiceiuri, ritmuri, topografii, istorii și oameni este tocmai cultura urbană, altfel spus, sistemele de echipamente și reguli, de comportamente și argobări, de tehnici și trasee mentale care ne fac să putem conviețui în aceste aglomerări.

Dacă ar fi să aproximăm doar câteva dintre polaritățile care dau dinamica, dar și forțele centrifuge ce tind să desfacă așezările urbane, diseminându-le în teritoriu, am putea vorbi despre orașul proiectat versus orașul trăit și modificat în fiecare zi, mai mult sau mai puțin perceptibil, de ansamblul locuitorilor săi, de vizitatori, navetiști, imigranți; despre orașul perceput, tradițional versus orașul-prezență fizică, difuzat în teritoriu, despre orașul-real-microcosmic versus orașul-imaginar-dorit, despre orașul-prezent-pentru-o-clipă versus orașul-din-amintire. Mulțimea perechilor dihotomice este virtual nesfârșită; ceea ce se sedimentează însă din aceste tensiuni este însăși cultura urbană în neîntreruptă ei curgere și reconfigurare.

Așezările noastre își schimbă înfățișarea și trăsăturile dominante într-un ritm reglat de transformările modurilor noastre de locuire, devenind adeseori esențial altceva decât le arată numele sau decât imaginea noastră despre ele. În textul care deschide Dosarul numărului dedicat Culturii urbane, intitulat *A gândi non-orașul și non-satul de mâine*, Françoise Choay propune redefinirea conceptelor fundamentale care au marcat din totdeauna existența noastră sedentară. Abandonarea obișnuințelor de gândire este necesară, conform autoarei, pentru a putea identifica metodele și căile prin care să abordăm adecvat problemele puse de locuirea postindustrială.

Pe 24 mai 2007, la Leipzig, a fost adoptată „Carta orașelor europene durabile”. Titulatura apare surprinzătoare pentru oricine era obișnuit cu expresia „Roma – orașul etern”, dar capătă îndată sens, dacă e plasată în contextul sintagmelor care constituie o parte importantă a jargonului legislativ al prezentului. Acest lucru, dar mai ales relația orașelor românești și a Bucureștiului cu ideile și spiritul Cartei se află în centrul dezbaterii de la Institutul Cultural Român moderată de Gabriel Pascariu și Vera Marin, pe tema *Cultură și conștiință urbană*. Transcrierea discuției a păstrat trăsăturile stilistice ale limbii vorbite, ceea ce face ca înflăcărea discuției să exprime nemijlocit interesul acut al temei dezbaterii.

În completarea acesteia, am adresat trei întrebări președintelui Consiliului European al Urbaniștilor, João Teixeira. Răspunsurile sale constituie, de bună seamă, un punct de reper important în dezbateră nesfârșită tematică a culturii urbane. Ideile și implicațiile Cartei de la Leipzig sunt comentate și de Mariana Celac în textul intitulat *Urban fitness*.

Foarte frecvent și de multă vreme (ținând cont de faptul că urbanismul ca disciplină s-a configurat în mare măsură ca urmare a reacției la neajunsurile orașului industrial), discursul despre oraș capătă nuanțe critice virulente, iar cultura urbană ia forma intervenției „de jos”. Este și tema analizei lui Șerban Văețiș, *Coordonate ale culturii urbane: participare, creativitate, protest*. În ceea ce privește intervenția „de sus”, raportul lui Radu Radoslav (prezentat la rubrica Proiecte), stă mărturie pentru o intervenție arhitectural-urbanistică exemplară. În schimb, eseul Angelicăi Stan, *Poezia orașului*, deși pare să se situeze pe o poziție conciliatoare, propune în fond o reconversie a răului urban prin apropiere subiectivă.

Desigur, nu lipsesc – nici nu ar fi cu puțință – intervențiile articulate pe coordonate de antropologie urbană. Intitulată *Spații îngrijite*, analiza lui Vintilă Mihăilescu readuce discuția cu picioarele pe pământ autohton, pentru a extrage din el sensuri general-valabile ale culturii urbane. Plase, la rândul lor, în context balcanic est-european, *Propunerile pentru o agendă de cercetare antropologică* semnate de Ger Duijzings apar ca un veritabil discurs despre metodă.

Cultura urbană nu poate fi disociată de semnificația spațiilor locuite. De aceea, explorarea problemelor urbanismului contemporan din perspectiva semiologiei, ca cea desfășurată în studiul Mariei Mănescu, este cât se poate de binevenită. Orașul abordat ca scriitură, pe care trebuie să învă-

țăm s-o descifrăm pentru a o putea continua, va rămâne o metaforă fertilă pentru reflecția, dar și pentru practica profesioniștilor urbanismului.

Tot Maria Mănescu prezintă, la rubrica Proiecte, dar în contextul temei Dosarului, *Un alt fel de a citi orașul: traseul cultural Verona*. Este vorba de modelul alternativ de a locui spațiul urban, experimentat și reinventat de mai mulți ani, bucurându-se de un succes care-i confirmă nu doar necesitatea, ci și justetea demersului.

Jurnalul lui Gabriel Pascariu și cele trei fragmente de literatură memorialistică din cartea semnată de Elisabeth Axmann⁹, în care sunt evocate trei orașe, *Drumuri, orașe* sunt reprezentative pentru felul în care, până la urmă, fiecare dintre noi trăiește și investește cu sens locurile. Dincolo de construcții, străzi, parcuri și ziduri, vor fi mereu locuitorii – rațiunea primă și ultimă a oricărei așezări. Este un adevăr pe care niciun urbanist nu ar trebui să-l uite.

Imaginea este o altă metaforă inepuizabilă, atunci când discutăm orașul. În ipostaza ei fotografică, așa cum o arată articolele semnate de Lorin Niculae și Iosif Kiraly, cultura urbană poate dobândi valențe epice, poetice, ori dramatice. Discursurile formulate în limbajul artei fotografice pot purta intuiții și adevăruri pe care cuvintele singure reușesc rar și cu greutate să le transmită cu atâta putere.

Note

- 1 Mai ales în *Learning from Las Vegas*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1977, *Out of the Ordinary: Architecture/Urbanism/Design*, Yale University Press, New Haven, 2001, *Architecture as Signs and Systems*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2004.
- 2 A se vedea în special *Urban Flotsam*, Uitgeverij 010, Rotterdam, 2000.
- 3 Nicholas Brealy Publishing, London, 2008-2004. În special p. 113, pp. 124-133.
- 4 Traducerea franceză: *La société de cour*, Flammarion, Paris, 2008. Mai ales pp. 38 și urm.
- 5 Le Seuil, Paris, 1965. Traducerea română a studiului introductiv: *Urbanismul, utopii și realități*, Simetria-Paideia, București, 2002.
- 6 Le Seuil, Paris, 2006. Traducerea română va apărea în vara acestui an ca număr al revistei *Urbanismul – serie nouă*.
- 7 *The City*, The Modern Library, New York, 2005. Pentru prezentul orașului este relevantă partea a VI-a, „The Modern Metropolis”, care este încheiată cu un capitol de concluzii: „The Urban Future”, pp. 111-160.
- 8 The University of Chicago Press, Chicago, 2005.
- 9 *Wege, Städte*, Rimbaut, Aachen, 2005.

Kázmér KOVÁCS

Foto: Josef Kiraly

Foto: Josef Kiraly

BAREFOOT IN THE CITY

The urban culture cannot be planned. It is not the result of the concerted effort made by the teams of experts and its quality cannot be ensured by the town planners. The urban culture does not permit delimitations or be defined as complete, not being possible to consider it at any time as an accomplished and a commensurable thing. It is neither a phenomenon nor a process to be described. The urban culture becomes known as an indistinct aggregate of everything that constitutes urban places to reside, from the commonest contingency of the street to the singular urban events.

However, the practice and reasoning of the town planners, indifferent of their specialization, have a significant impact on the urban culture. And that was since those implied in the urban project were not constituted in a craft and the town planning did not have a name yet and the discipline in itself did not exist. This is the reason the debate in the public space on the arborescent and vast theme of the urban culture has always been actual.

But how to approach such a topic where the plurality of the issues is exceeded only by the large number of voices authorized to pronounce? After all, it is about things that concern us equally, in any case all of those that are urban residents. Urban residents of small towns, inhabitants of metropolises (industrial or not), of monument sites comprised in the universal built patrimony or inhabitants hardly settled down in a *bidonville* evolving around a megalopolis whose population is comparable with that of a medium sized country. It is clear that not even an editorial project of an encyclopedic great scope can hope to treat exhaustively such a subject.

Therefore, if it does not plan an impossible mission, an issue of a periodical will have to limit itself to bring together some opinions and analyses that should have a coherent diversity of aspects on the urban culture subjects, connecting them in a way it should offer one of the possible views on this vast field. By exploring a small but multi-colored segment of the urban microcosm, it is desired not only to suggest its complexity but also to show the amplitude of the difficulties raised in front of the experts in planning the inhabited space, to approach one specific problem so that their intervention should be adequate from the anthropological point of view.

This is the risk of any such great task. Robert Venturi¹ is one of the practitioners-authors who sensed instinctively and explored befittingly the evolution of the architecture in the spirit of the urban culture. He also proposed another kind of approaching the functionality and significance of the inhabited space planning. More recently, the endeavors of the Dutch professor Raoul Bunschoten are considered notable in approaching and solving by unconventional ways and means the problems raised by the inhabited space planning in the post-industrial² era.

The comfortable situation of the expert who knows his profession had to be abandoned long ago under the pressure of reality. Hereafter, no professional implied in the town planning would consider innocently that the purpose of his efforts is reduced to technical solutions for punctual problems. It is not enough to know everything on the urban traffic, for instance, to have the confirmation of drawing up a good solution for circulation; you will have not only to vary the solving according to the specific data of the location (topographic, climatic, geo-morphologic) but also to corroborate them with the results of the economic, sociologic, cultural history, ethnologic researches.

On the other hand, we find again the elements of urban and architectural morphology in the anthropological studies aimed at a community or a historical period. To give only two exceptional examples, it is enough to remind Kate Fox's study *Watching the English* where the English anthropologist analyzes the "exotic tribe" of her co-nationals³, or the work of reference of the German sociologist Norbert Elias, *Die Höfische Gesellschaft*⁴.

Already at the mid of 1960s, in the anthology entitled *Urbanisme, utopies et réalités*⁵, Françoise Choay synthesized indisputable proofs testifying that town planning is not and cannot be an exact discipline, also showing the limits of the multidisciplinary approaches of the urban interventions. Those appeared and structured themselves starting with the second decade after the Second World War, just like a result of the deficiencies confirmed by the achievements of the functionalist model. More recently, Choay published an anthology of articles entitled significantly *Pour une anthropologie de l'espace*⁶, to signal from the beginning the character of her theoretical approach. The texts referring to the town and urban culture are grouped in a volume entitled "The Urban" – "l'Urbain"; by this

noun from adjective term, the author indicates the forms of urban living that cannot be any longer included in the traditional notion of Town. The considerations made in a time interval of two decades, meaning twenty-fourty years since the publication of the first anthology, confirm to a great extent the anticipations uttered in her introductory study. What Choay could not yet anticipate in the seventh decade of the XXth century is the large-scale changes brought about in the urban culture by the cybernetic revolution whose long-term effects have not been completely estimated even today.

In a recently published universal history of the town since its beginnings up to now, Joel Kotkin presents a remarkable synthesis of the urban evolutions, making pertinent observations on the "virtualization" of public space as being a sequence and not a negation of the millenary evolution of the urban culture. He also writes down in this development the configuration of the recent oriental megalopolises⁷. This qualified way to consider the contemporary urban phenomena is shared with other authors, for instance Robert Bruegmann, who in *Sprawl*⁸ proposes a history of the urban diffusion phenomenon that, though atypically, he does not comment it as being completely negative but as a tendency accompanying the whole town history – certainly in smaller scale versions.

The image outlined after a glance cast nowadays over the fickle entity we still call "town" is disconcerting. Maybe the only unifying register in all this tremendous diversity of forms, customs, rhythms, topographies, histories and people is precisely the urban culture, i.e. the systems of equipments and rules, of behaviors and celebrations, of techniques and mental itineraries that make us be able to live in these urban agglomerations.

If we were to estimate only a few of the polarities that define the dynamics, but also the centrifugal forces that tend to sprawl the urban settlements, disseminating them in the area, we could talk about the designed town versus the town lived through and modified more or less perceptible every day by its inhabitants, visitors, commuters, immigrants; we could talk about the perceived, traditional town versus the town-physical presence sprawled in the area, about the real microcosmic town versus the imaginary, ideal town, about the town present for a moment versus the town we recollect.

Most of the dichotomous pairs are endless virtually; but what remains as sediment of these tensions is the urban culture itself in its continuous flow and its permanent reconfiguration.

Our settlements change their aspects and dominant features in a rhythm adjusted by the transformations of our ways of living, often something else becomes essential than its designated name or our image about it. In the text opening the File dedicated to the Urban Culture, entitled *To Think of the Non-Town and Non-Village of Tomorrow*, Françoise Choay proposes to redefine the fundamental concepts that have always marked our sedentary existence. The abandon of our habits in thinking is necessary, according to the author, to be able to identify the methods and ways to approach adequately the problems raised by the post-industrial living.

The "Leipzig Charter on Sustainable European Cities" was adopted on May 24, 2007. The title may seem surprisingly for anyone used to the expression "Rome – eternal town", but it gets meaning immediately if it is placed in the context of the syntagms being an important part of the legislative colloquial language of the present. The debate that took place at the Romanian Cultural Institute having as topic the *Urban Culture and Conscience* – moderated by Gabriel Pascariu and Vera Marin – focused especially on the relation of the Romanian towns and especially Bucharest with the ideas and spirit of the Chart. The transcription of the debate kept the stylistic characteristics of the spoken language thus the fervor of the discussions expresses beyond doubt the interest aroused by this topic. As a completion, we put three questions to the President of the European Council of Town Planners, João Teixeira, whose answers are for sure an important reference point in the debate on the endless topic of the urban culture. Mariana Celac also commented the ideas and implications of the

Leipzig Chart in her paper entitled *Urban fitness*.

Very frequently and for a long time (taking into account that the town planning as discipline was set up to a great extent as a result of the reaction to the shortcomings of the industrial town), the speech on the town gets virulent critical nuances and the urban culture takes the form of the "bottom-up" approach. It is also the subject of the analysis carried out by Șerban Văețiși, *Coordinates of the Urban Culture: Participation, Creativity, and Protest*. In what regards the "top-down" approach, Radu Radoslav's report testifies for an ideal architectural-town planning operation and presented at "Projects" section. On the other hand, Angelica Stan's essay, *The Poetry in the City*, although it seems to be on a conciliated position, proposes in fact a restructuring of the urban troubles by a subjective proximity.

Evidently, the importance of urban anthropology issues related to the topic could not be neglected. Entitled *Spaces Carefully Looked After*, the analysis of Vintilă Mihăilescu keeps the discussion with the feet on the native ground to get out of it general-valuable meanings of the urban culture. Placed also in the East European-Balkan context, the *Proposals for an Anthropological Research Agenda*, signed by Ger Duijzings, appear as a real speech on method.

The urban culture cannot be dissociated from the significance of inhabited spaces. In consequence, exploring the problems of contemporary town planning from the semiological perspective, as that developed in Maria Mănescu's study, is very welcomed. The town as handwriting, that we have to learn to decipher to be able to continue it, will remain a fertile metaphor for reflection as well as for the practice of town planning professionals.

It is also Maria Mănescu the one who presents (section Projects) *Another Way to Read a Town: Cultural Route of Verona Street*, in the context of the File topic. It is about an alternative model to reside the urban space, experimented and reinvented for many years, enjoying a success confirming not only its necessity but also the rightness of its approach.

Image is another inexhaustible metaphor when we discuss the town. In its photographic hypostasis, as it appears in the articles signed by Lorin Niculae and Iosif Kiraly, the urban culture can get epic, poetic or dramatic valences. The speeches formulated in the language of the photographic art can sustain intuitions and truths the words alone seldom and hardly succeed in conveying them with such strength.

The essay of Gabriel Pascariu, entitled *The Urban Diary (of Bucharest)*, his graduate student's essay and the three fragments of memoirs from the book signed by Elisabeth Axmann⁹, *Routes, Towns*, are representative ultimately for the way each of us lives and invests significantly in places. Beyond the constructions, streets, parks and walls, there will always be the inhabitants – the first and last reason of any settlement. It is a truth any town planner should not forget.

Notes

- 1 Especially in *Learning from Las Vegas*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1977, *Out of the Ordinary: Architecture/Urbanism/Design*, Yale University Press, New Haven, 2001, *Architecture as Signs and Systems*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2004.
- 2 See especially *Urban Flotsam*, Uitgeverij 010, Rotterdam, 2000.
- 3 Nicholas Brealy Publishing, London, 2008-2004. Especially p. 113, pp. 124-133.
- 4 *The Court Society* (orig. La société de cour, Flammarion, Paris, 2008. Especially pp. 38 and following.
- 5 Le Seuil, Paris, 1965. The Romanian translation of the introductory study: *Urbanism, utopies and realities*, Simetria-Paideia, Bucuresti, 2002.
- 6 Le Seuil, Paris, 2006. The Romanian translation will appear this summer as a number of the revue *Urbanismul – serie noua*.
- 7 *The City*, The Modern Library, New York, 2005. For the present of the town, the 6th part is relevant „The Modern Metropolis”, that is completed with a chapter having conclusions: „The Urban Future”, pp. 111-160.
- 8 The University of Chicago Press, Chicago, 2005.
- 9 *Wege, Städte*, Rimboud, Aachen, 2005.

Kázmér KOVÁCS

La culture urbaine ne peut pas être planifiée. Elle n'est pas le résultat des efforts conjugués des équipes de spécialistes et sa qualité ne peut pas être garantie par les concepteurs. La culture urbaine ne peut pas être délimitée, ni définie exhaustivement, de même qu'elle ne constitue jamais un ouvrage finalisé et mesurable. Elle n'est ni phénomène, ni procès descriptible. La culture urbaine se manifeste comme totalité indistincte de ce que constitue l'habitation citadine, de la contingence la plus banale de la rue jusqu'aux événements urbains singuliers.

En dépit de tout cela, la pratique et la réflexion des urbanistes quelle que soit leur spécialisation ont un impact significatif sur la culture urbaine. Et cela depuis toujours, depuis quand ceux impliqués dans le projet urbain n'étaient pas encore constitués comme une guilda, et l'urbanisme n'avait pas encore de nom et n'existait pas comme discipline autonome. C'est pourquoi le débat public sur le thème arborescent et sans bornes de la culture urbaine est toujours d'actualité.

Mais comment aborder cette problématique dans laquelle la pluralité de questions est dépassée seulement de la foule des voix autorisées à se prononcer? En effet, on parle de choses qui nous concernent tous en égale mesure, surtout tous ceux qui nous sommes des habitants des villes – des petites villes de province, des métropoles, industrielles ou pas, des sites monuments inscrits sur la liste du patrimoine universel – ou des habitants récemment installés dans un *bidonville* gravitant autour d'une mégalopole quelconque, avec une population comparable à celle d'un pays de dimensions moyennes. C'est clair que même pour un projet éditorial d'envergure encyclopédique il aurait été difficile de traiter exhaustivement un tel sujet.

C'est pourquoi, même si ça paraît une mission impossible, un numéro de revue doit se contenter de collecter quelques opinions et analyses touchant une diversité cohérente des aspects de la problématique de la culture urbaine, en les liant d'une telle manière qu'elles offrent un des regards possibles sur le vaste domaine du sujet. En explorant un petit mais multicolore fragment du microcosme urbain, on veut suggérer sa complexité, mais aussi l'ampleur des difficultés auxquelles les spécialistes de l'aménagement de l'espace habité sont confrontés en traitant les problèmes spécifiques une par une, pour que leur intervention soit adéquate du point de vue anthropologique. Parce que celui est l'enjeu d'une telle action. Un des praticiens auteurs qui ont eu l'intuition d'explorer exemplairement l'évolution de l'architecture dans l'esprit de la culture urbaine est Robert Venturi¹, qui a proposé une autre approche de la fonctionnalité et de la signification des aménagements spatiaux. Récemment, les tentatives de l'architecte et professeur hollandais Raoul Bunschoten de faire appel aux voies et moyens non conventionnels pour aborder et résoudre les problèmes posés de l'aménagement urbain dans l'ère postindustrielle² sont notables. La posture confortable du spécialiste qui connaît son métier a du être abandonnée depuis longtemps sous la pression des évidences. Dès maintenant, aucun professionnel impliqué dans la planification urbaine ne peut pas considérer avec ingénuité que le but de ses efforts se réduit aux solutions techniques pour problèmes ponctuelles. Par exemple, savoir tout sur le trafic urbain ne peut pas être suffisant pour garantir que la solution de circulation élaborée est la bonne; on devrait non seulement nuancer les solutions en fonction des données spécifiques de l'emplacement (topographiques, climatiques, geo-morphologiques etc.), mais aussi les corroborer avec les résultats des recherches économiques, sociologiques, de l'histoire culturelle, ethnologiques.

De l'autre part, on retrouve des éléments de morphologie urbaine et architecturale dans les études anthropologiques visant une communauté ou une époque historique. Pour donner seulement deux exemples exceptionnels, il suffit de mentionner l'étude de Kate Fox, *Watching the English*, où l'anthropologue anglais soumet à l'analyse le „tribe exotique“ de ses conationaux³ ou l'œuvre de référence du sociologue allemand Norbert Elias, *Die Höfische Gesellschaft*⁴.

Déjà à la moitié des années 1960, dans l'anthologie intitulée *Urbanisme,*

*utopies et réalités*⁵, Françoise Choay synthétisait des preuves incontestables attestant que l'urbanisme n'est pas et ne peut pas être une discipline exacte, en montrant aussi les limites des approches pluridisciplinaires des interventions urbaines. Celles-ci avaient apparu et s'étaient articulés dès la deuxième décennie d'après la guerre, juste comme résultat des défauts éprouvés par la mise en œuvre du modèle fonctionnaliste. Récemment, Choay a publié une anthologie des articles intitulée significativement *Pour une anthropologie de l'espace*⁶, pour marquer dès le début le caractère de sa démarche théorique. Les textes qui font référence à la culture urbaine sont groupés dans le volume sous le titre „l'Urbain“; par cet adjectif substantifié, l'auteur désigne les formes d'habitation urbaine qu'on ne peut plus subsumer sous la notion traditionnelle de Ville. Les considérations faites dans un intervalle de temps de vingt ans, ça veut dire à vingt-quarante années de l'apparition de la première anthologie, confirme dans une large mesure les prévisions articulées dans l'étude introductive. Qu'est-ce que Choay ne pouvait pas prévoir dans la septième décennie du XXème siècle, c'est l'envergure sans précédent des changements induits dans la culture urbaine par la révolution cybernétique, dont les effets à long terme ne sont pas entièrement estimés, même de nos jours.

Dans une histoire universelle de la ville des débuts jusqu'à aujourd'hui publiée récemment, Joël Kotkin réalise une remarquable synthèse des évolutions urbaines, en faisant des observations pertinentes sur la „virtualisation“ même de l'espace public comme séquence et non comme négation de l'évolution plurimillénaire de la culture urbaine. Il inscrit aussi dans ce développement la configuration des récentes mégalopoles orientales⁷. Ce mode nuancé de regarder les phénomènes urbains contemporains est partagé par des autres auteurs aussi, comme par exemple, Robert Bruegmann, qui en *Sprawl*⁸ propose une histoire du phénomène de diffusion urbaine qu'il ne commente pas, en quelque sorte atypiquement, comme quelque chose entièrement négatif, mais comme une tendance qui a accompagné – bien sûr, en versions d'une plus petite envergure – l'entière histoire de la ville.

L'image dessinée après un regard de nos jours, même fugitive, sur l'entité protéique qu'on nomme encore „ville“ peut être déconcertant. Peut-être que le seul registre unificateur dans toute cette formidable diversité des formes, habitudes, rythmes, topographies, histoires et hommes est la culture urbaine elle-même, autrement dit, les systèmes d'équipements et de règlements, de comportements et de fêtes, de techniques et de tracés mentaux qui nous font capables de vivre ensemble dans ces agglomérations.

Si on devait approximer seulement quelques polarités qui définissent la dynamique des agglomérations urbaines et aussi les forces centrifuges qui tendent de les diffuser en les disséminant dans le territoire, on pourrait parler de la ville projetée versus ville vécue et modifiée plus ou moins perceptible chaque jour par l'ensemble de ses habitants, visiteurs, navettistes, immigrants; on pourrait parler de la ville perçue, traditionnelle, versus la ville-présence physique, diffusée en territoire, de la ville réelle microcosmique versus la ville imaginaire, rêvée, de la ville présente pour un moment versus la ville souvenue. La plupart des paires dichotomiques est virtuellement infinie, mais qu'est-ce qu'il reste comme sédiment de ces tensions est la culture urbaine elle-même dans son flux continu et sa permanente reconfiguration.

Nos villes changent leurs apparences et traits dominants dans un rythme réglé par les transformations de nos modes d'habitation, en devenant fréquemment essentiellement autre chose que leur nom désigne ou que l'image qu'on se fait d'eux. Dans le texte du début du Dossier du numéro dédié à la Culture urbaine, intitulé *Penser la non-ville et la non-campagne de demain*, Françoise Choay propose la redéfinition des concepts fondamentaux qui ont marqué dès toujours notre existence sédentaire. L'abandon des habitudes de réflexion est nécessaire, selon l'auteur, pour pouvoir identifier les méthodes et les voies par lesquelles on peut aborder

Foto: Josef Kiraly

dans une manière adéquate les problèmes posés par l'habitation postindustrielle.

Le 24 mai 2007, à Leipzig, a été adoptée la „Charte des villes européennes durables”. Le titre est peut-être surprenant pour ceux qui étaient habitués avec l'expression „Rome – la ville éternelle”, mais il prend un sens si on le place dans le contexte des syntagmes qui constituent une partie importante du jargon législatif actuel. Cela, mais surtout la relation des villes roumaines et de Bucarest avec les idées et l'esprit de la Charte constituent le sujet du débat de l'Institut Culturel Roumain de Bucarest sur le thème *Culture et conscience urbaine*, modéré par Gabriel Pascariu et Vera Marin. La transcription de celui-ci a gardé les traits stylistiques de la langue parlée, donc l'ardeur des discussions exprime, sans doute, l'intérêt suscité par ce thème.

Pour le compléter, on a adressé trois questions au président du Conseil Européen des Urbanistes, João Teixeira. Ses réponses constituent un important point de repère pour le débat sur l'infinie thématique de la culture urbaine. Les idées et les implications de la Charte de Leipzig sont commentées aussi par Mariana Celac dans son texte intitulé *Urban fitness*.

Très fréquemment et depuis longtemps (en tenant compte du fait que l'urbanisme s'est configuré comme discipline dans une large mesure par conséquent à la réaction aux défauts de la ville industrielle), le discours sur la ville prend des nuances critiques virulentes et la culture urbaine prend la forme de l'intervention „d'en bas”. C'est le thème de l'analyse de Șerban Văețiși, *Coordonnées de la culture urbaine*. En ce qui concerne l'intervention „d'en haut”, le rapport de Radu Radoslav (présenté aux Projets) témoigne pour une opération architecturale-urbaine exemplaire. En échange, l'essai d'Angelica Stan, *La poésie de la ville*, propose une reconversion du mal urbain par appropriation subjective, même si la position adoptée par l'auteur est apparemment conciliante.

Bien sur, les interventions articulées sur des coordonnées d'anthropologie urbaine sont présentes aussi. Intitulée *Espaces soignés*, l'analyse de Vintilă Mihăilescu garde la discussion avec les pieds sur la terre autochtone, pour en extraire les sens general-valables de la culture urbaine. Placées, à leur tour, dans le contexte balkanique de l'Europe de l'Est, les *Propositions pour un programme de recherche anthropologique* signées par Ger Duijzings apparaissent comme un véritable discours sur la méthode. La culture urbaine ne peut pas être dissociée de la signification des espaces habités. C'est pourquoi l'exploration des problèmes de l'urbanisme contemporain par la perspective de la sémiologie, comme celle dévelop-

pée de Maria Mănescu dans son étude, est bienvenue. La ville comme écriture qu'on doit apprendre de déchiffrer pour pouvoir la continuer, restera une métaphore fertile pour la réflexion, mais aussi pour la pratique de l'urbanisme.

C'est toujours Maria Mănescu qui présente un projet formateur de culture urbaine sous le titre *Un autre mode de lire la ville: le parcours culturel de Verona*. C'est-à-dire un modèle alternatif d'habiter l'espace urbain, expérimenté et réinventé depuis des années, jouissant d'un succès qui lui confirme non seulement la nécessité, mais aussi la justesse de la démarche. Le *Journal* de Gabriel Pascariu et les trois fragments de littérature mémorialistique du livre signé par Elisabeth Axmann⁹, qui évoquent trois villes, *Routes, villes* sont représentatifs pour la manière avec laquelle chacun de nous vit et investit les lieux avec du sens. Au delà des constructions, rues, parcs et murs, seront toujours les habitants – la première et dernière raison de toute ville. C'est une vérité qu'un urbaniste ne doit pas oublier. L'image est une autre métaphore inépuisable quand on parle de la ville. Dans son hypostase photographique, selon les articles et les photos signés par Lorin Niculae et Iosif Kiraly, la culture urbaine peut acquérir des valences épiques, poétiques ou dramatiques. Les discours formulés dans le langage de l'art photographique peuvent être porteurs d'intuitions et de vérités dont les mots tout seuls réussissent rarement et avec difficultés de transmettre avec une telle force.

Notes

- 1 Surtout dans *Learning from Las Vegas*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1977, *Out of the Ordinary: Architecture/Urbanism/Design*, Yale University Press, New Haven, 2001, *Architecture as Signs and Systems*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2004.
- 2 A voir surtout *Urban Flotsam*, Uitgeverij 010, Rotterdam, 2000.
- 3 Nicholas Brealy Publishing, London, 2008-2004. Surtout p. 113, pp. 124-133.
- 4 Traduction française: *La société de cour*, Flammarion, Paris, 2008. Surtout pp. 38 et suivantes.
- 5 Le Seuil, Paris, 1965. Etude introductive de l'Urbanisme, utopies et réalités, Simetria -Paideia, Bucarest, 2002.
- 6 Le Seuil, Paris, 2006. La traduction en roumain apparaîtra cet été dans *Urbanismul – serie nouă*.
- 7 *The City*, The Modern Library, New York, 2005. Pour la ville actuelle la partie VI „The Modern Metropolis” est relevante, achevée par un chapitre de conclusions: „The Urban Future”, pp. 111-160.
- 8 The University of Chicago Press, Chicago, 2005.
- 9 *Wege, Städte*, Rimbaud, Aachen, 2005.

Kázmér KOVÁCS